

Monipuolinen, hyvin kirjoitettu, tärkeä

Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki (toim.), Ihminen sodassa. Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodasta. Minerva, Jyväskylä, 2006. 349 s.

■ Teoksessa *Ihminen sodassa – Suomalaisten kokemuksia talvi- ja jatkosodassa* seitsemäntoista tutkijaa kirjoittaa ihmisten kokemuksista sodas-

sa soveltaen erilaisia käsitteitä, metodologisia lähtökohtia ja teorioita. Antologia irtautuu suomalaisen historiantutkimuksen tavanomaisista tavoista käsitellä sotaa – se että ”sota” tarkoittaa toista maailmansotaa ei useinkaan kaipaa selityksiä. Aikaisemmin tutkimuksen mielenkiinto on kohdistunut lähinnä sotilaallisiin ja poliittisiin kysymyksiin. Antologian tutkijat analysoivat mm. kulttuuri- sosiaali- ja psykohistoriallisista perspektiivistä sellaisten sanojen kuin ”uhri” ja ”uhrautuminen” käyttöä ennen sotaa, sen aikana ja jälkeen tutkiessaan millaisia merkityksiä suomalaiset ovat eri aikoina antaneet sotakokemuksilleen.

Kirjassa käsitellään sotaan liittyviä teemoja, joita historian tutkijat ovat harvoin nostaneet esiin, mm. pelkoja, aggressiivisuutta ja valmiutta uhrautua isänmaan puolesta. Yhden artikkelin aiheena on kuinka syyllisyydentunteita ja kokemuksia tappamisesta on käsitelty ja kohdattu eri aikoina. Myös sodan poikkeusolojen homoseksuaaleille ja homoseksuaalisille käytännöille antamaa tilaa käsitellään. Kaksi artikkelia käsittelee naisia, jotka saivat lapsen saksalaisen miehen kanssa, kun taas yhden artikkelin aiheena on yhden sotilaan ja hänen vaimonsa sota- ja kotirintaman välinen kirjeenvaihto.

Sota ei merkitse tässä teoksessa mitään selkeän kronologisesti rajattua suuretta. Kun jotkut artikkelista problematisoivat sotaa edeltäneen ajan kielen- ja symbolien käyttöä, toiset tutkijat keskustelevat sodanjälkeisen ajan muisteluta-

voista. Tiina Kinnusen lähtökohtana ovat suomalaisten historioitsijoiden harvoin käytämät historiakulttuuriin ja historian käyttöön liittyvät käsitteet hänen kirjoittaessaan Lotta-kuvan seksuaalisuudesta sodan jälkeisenä aikana. Psykohistoriavaikutteisessa Tuomas Teporan artikkelissa, joka käsittelee Suomen lippua ”uhrisymbolina” sotien välisenä aikana, käytäntö ja teoria punotaan yhteen onnistuneella tavalla. Ilona Kemppaisen artikkelissa hautajaisrituaaleista ja uhriretoriikasta mentaliteetti-historia ja kulttuurihistoria kohtaavat onnistuneesti. Kemppainen onnistuu suuremmissa määrin kuin Tepora osoittamaan uhriretoriikassa tapahtuneita siirtymiä ja muutoksia.

Lyhyessä arvostelussa on mahdotonta tehdä oikeutta kaikille antologian kirjoittajille. Huolimatta siitä, että antologia-genre on vaativa, toimittajat Tiina Kinnunen ja Ville Kivimäki ovat onnistuneet kokoamaan 19 erilaisesta tekstistä yhtenäisen, hyvin toimitetun ja lukemisen arvoisen kokonaisuuden. Suurin osa kirjoittajista on suhteellisen nuoria. He sijoittuvat historiatieteen eri aloille, ehkä lähinnä nk. uuden kulttuurihistorian alalle, jossa huomio kohdistuu toisaalta diskurssin ja struktuurin väliseen yhteyteen, toisaalta toimijoiden keskinäiseen yhteyteen.

Kirja pystyy erilaisine lähtökohtineen syventämään ja muuttamaan ymmärtämystä sota-ajasta ja sen pitkään säilyvistä merkityksistä; siinä sovelletaan luovasti erilaisia metodologisia lähestymistapoja aiheisiin, joihin tavallisesti tar-

tutaan itsestään selvällä mutta refleктоimattomalla metodilla.

Erityisesti kirjan keskeinen teksti, Kivimäen pohdinta siitä, kuinka rintamakokemuskertomuksia voidaan ymmärtää ja tulkita, on käyttökelpoinen muidenkin tutkimusaiheiden suhteen. Kivimäki esittelee eri näkökulmia, joista *kokemusta* on käsitelty uudemmassa saksalaisessa tutkimusperinteessä. Hän korostaa, että ”sukupuoli on sisällytettävä sotahistorian teoriaan ja metodologiaan”. Vaikka Kivimäki korostaa sukupuolikäsitteen keskeisiä merkityksiä, hän ei kuitenkaan viittaa keskusteluun, jota vuonna 1991 ilmestynyt Joan Scottin artikkeli ”Experience” herätti naishistorian piirissä.

Kirja osoittaa – kuten edellä mainittu Scott korosti kaksikymmentä vuotta sitten – että analyttinen sukupuolikäsite muuttaa historiankirjoittamisen tapoja. Sukupuolinäkökulma otetaan huomioon ja se on keskeinen monissa artikkeleissa. Anders Ahlbäck analysoi kertomuksia toveruudesta, simputuksesta ja väkivallasta sotienvälisen asevelvollisuusarmeijan erilaisten miesryhmien välisiä suhteita käsittelevässä artikkelissaan. Arto Jokisen diskurssianalyttisesti suuntautunut kirjoitus käsittelee Väinö Stålin tarinoiden käyttöä ja siitä tehtyjä kirjallisia sotatulkintoja. Sekä Ahlbäck että Jokinen korostavat yhteyttä sotilaana olemisen ja ”kunnan miehen” välillä. Kun Ahlbeck tarkastelee lähinnä miesten välisiä suhteita, Jokinen osoittaa myös kuinka käsitykset taistelevasta miehestä liittyivät käsityksiin naisista ja naiseudesta.

Kun aikaisempi tutkimus naisten sotakokemuksista käsittelee enimmäkseen työtä ja järjestöelämää, nyt kiinnitetään huomiota ennen kaikkea seksuaalisuuteen liittyviin kysymyksiin, näin mm. kahdessa sosiaali- ja mikrohistoriaan keskittyvässä artikkelissa, joiden kirjoittajat ovat Marianne Junila ja Anu Heiskanen. Molemmassa kirjoituksissa käsitellään muutoksia naisten seksuaalisessa toimintavapaudessa.

Omasta näkökulmastani kirja käy erityisen jännittäväksi silloin, kun se onnistuu synnyttämään vuoropuhelua eri historianalojen kesken. Juha Siltalan sisältörikas teksti psykohistoriasta on kiinnostavimmillaan silloin, kun se kytkee yhteen tai suorastaan purkaa historiografisia diskursseja, mutta juuri eri tutkimusalojen välisen dialogin puuttuminen on tietyissä tapauksissa tekstin heikko kohta. Sirpa Kähkönen osoittaa, että sotien välisenä aikana käydyllä keskustelulla sosiaalisista kysymyksistä, mm. äitiysavusta, oli vahva yhteyttä natsistiseen kansanyhteisöajatteluun. Mikrohistoriallisella tutkimusotteellaan Kähkönen tekee näkyväksi keskeisen mutta huomiotta jääneen näkökulman väestöpolitiikan ja hyvinvointivaltion historiaan. Tämä koskee myös Suomen yhteyksiä Natsi-Saksaan, mitä voidaan käsitellä eri tavoin – sekä moralisoiden että anteeksipyytelevän historioivasti. Ehkä juuri selkeän tutkimusdialogin puuttumisen vuoksi Kähkösen kirjoitus tuntuu painoitellen moralisoivalta.

Kirjan toimittajien mukaan sotahistorian tutkimusala on

ollut pysyvästi ankkuroituneena kansalliseen kontekstiin, kansalliseen paradigmaan. *Ihminen sodassa* poikkeaa tästä traditiosta mm. analysoimalla sodanaikaista kielenkäyttöä, joka koskee uhrautumista ja yhtenäisyyttä. Sama vaikutus on tietoisella teorian käytöllä. Kuitenkin useimmat artikkelit pitäytyvät kansallisessa kontekstissa, eikä niissä tehdä eksplisiittisiä vertailuja muiden maiden tutkimuskeskusteluihin. Mutta esimerkiksi Junilan tekstissä käydään jatkuvaa vuoropuhelua norjalaisten ja tanskalaisten tutkimusten kanssa koskien naisia, jotka seurustelivat saksalaisten miesten kanssa.

Artikkelissaan homoseksuaalisuudesta sota-aikana Kati Mustola osoittaa, että muissa maissa tutkijat ovat keskustelleet tämänlaatuisista aiheista paljon aikaisemmin. Myös Joanna Burken teksti ”uudesta sotahistoriasta” osoittaa, että muissa maissa maailmansodan historiaa on kirjoitettu eriävisiä lähtökodista. Lisäksi antologian esipuheessa tuodaan ilmi, että ns. uusi sotahistoria tulee Suomeen myöhään. Miksi? Myös tässä kohtaa olisi hyödyllistä käydä keskustelua muiden maiden historiankirjoitukseen sisältyvistä kipupisteistä, vaikenemisista ja itsestäänselvyyksinä otetuista asioista. On yllättävää, että edelleenkin on olemassa vain harvoja historiografisia tutkimuksia siitä, miten toisen maailmansodan historia on huomioitu suomalaisessa historian oppiaineessa.

Ann-Catrin Östman